

**KOVUŞTURMA AŞAMASINDA
UZLAŞTIRMA USULÜ,
BİLGİLENDİRME
YÜKÜMLÜLÜĞÜ VE BU
AŐAMADA UZLAŞMANIN HUKUKİ
SONUÇLARI**

(9.GRUP)

GİRİŞ

Ceza Hukuku Mevzuatımızda 2005 yılında yapılan değişikliklerle, 5237 sayılı TCK,5271 sayılı CMK ve 5395 sayılı ÇKK ile uzlaşma adı verilen kurum uygulanmaya başlanmış ve kısa sürede görülen aksaklıklar nedeniyle 5560 sayılı yasa ile daha kapsamlı bir değişiklik yapılmış,usul hükmü gerekçesi ile Uzlaşma kuralları TCK içerisinde çıkarılarak,CMK maddeleri içinde düzenlenmiş.ÇKK kanunu ile bu maddelere atıf yapılmıştır.

Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanarak, 26 Temmuz 2007 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren, “Ceza Muhakemesi Kanunu’na Göre Uzlaştırmanın Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğe” göre uzlaşmanın muhakeme aşamalarında uygulanmasına ilişkin tereddütler giderilmiştir.

Bütün bu çalışma ve düzenlemeler karşısında dahi yeterli ve tatmin edici bir sonuç elde edilemediğinden uygulamada karşılaşılan sorunlar ve çözüm yollarının bulunması amacıyla ve ayrıca uygulayıcılara uzlaşmanın önemi ile Ceza Muhakemesine katacağı dinamizmi ve faydayı anlatmak üzere ,eğitilmek ve bu bilgileri uygulayıcı arkadaşlara anlatmak üzere görevlendirildik.

ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YOLU OLARAK UZLAŞMA

Adalet sistemimizin en temel sorunlarında biri olan yargının artan iş yükü ve gecikme sorununu gidermek, 1970’lerde başlayan reform çalışmalarının temel amaçlarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, hem hukuk hem de ceza yargılamasında yargı dışı alternatif çözüm yollarının benimsenmesi ceza adaletinin hızlandırılması çabalarının günümüzde ulaştığı son aşamadır.

Davaların hızla sonuçlandırılması, tutuklu kişilerin makul süre içinde yargılamayı isteme hakları, anayasal norm olarak hukuk sisteminde yer almış, hızlı yargılama kavramı adaletin bir gereksinimi olarak Anayasa’da (36 ve 141. maddeler) ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nde de ifade edilmiştir.

Ceza Hukuku dışındaki alanlarda, alternatif çözüm yöntemleri çok da yeni sayılmaz. Toplu Sözleşme Grev ve Lokavt Kanunu’nun 22, 23, ve 34/1 maddeleri. Avukatlık Kanunu 35/a maddesi, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunu’nun 49. maddesi önemli alternatif uyuşmazlık çözüm yolu örneklerindedir. Medeni Hukuk alanında “*Çekişmesiz Yargı ve Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yollarına İlişkin Kanun Tasarısı Komisyonu Çalışmaları*” kapsamında “*davaların hızlı, basit, en az giderle ve etkin bir biçimde görülmesine imkan tanımak, bir kısım uyuşmazlıkların çekişmeli yargı şeklinde mahkemelere intikali yerine nizasız kaza, sulh, uzlaşma gibi yöntemlerle çözümünü sağlamak ve karşılaştırmalı hukuktaki gelişmeleri hukuk usulü yargılamasına*

yanıttmak amacına yönelik hükümler içeren bir kanun tasarısı (Hukuk uyuşmazlıklarından Arabuluculuk Kanunu Tasarısı) hazırlanmış ve ilgili birimlerin görüşüne sunulmuştur.”

Ceza hukuku alanında ise uzlaşmaya, önce vergi ceza hukukunda rastlamaktayız. Vergi Usul Kanunu (VUK)'nun Ek 1-12 maddelerinde düzenlenen uzlaşma, mükellef ile idare arasında çıkan uyuşmazlıkların yargı yoluna başvurmadan önce, taraflarca konuşulup görüşülerek giderilmesi, başka bir deyişle vergi ya da ceza miktarı konusunda iki taraf arasında uyuşma sağlanarak anlaşmaya varılması olup, asıl amacı uyuşmazlıkları kolayca giderip vergi alacağının hazineye giriş süresini kısaltmaktır.

Görüldüğü gibi uzlaşma, mükellefe seçimlik bir hak olarak tanınmıştır. Uzlaşmanın gerçekleşmemesi halinde yargı yolu açıktır. (VUK Ek. m.7). Uzlaşmanın gerçekleşmesi ile vergi hukukundan doğan cezai uyuşmazlık yargı dışı bir yolla çözümlenmiş olur. Bir tutanakla tespit edilen uzlaşmadan sonra artık dava yoluna gidilmez

5237 sayılı TCK'ndan önce vergi cezaları bakımından kabul edilen uzlaşma, bugün genişletilerek mevzuatımıza alınmıştır. Uzlaşma kurumunun ceza adaleti sistemimize girmesini öngören ilk düzenleme “Dönmezler Tasarısı” olarak da adlandırılan 2001 tarihli TCK Tasarısı'nın 39/2 maddesi ile yine 2001 tarihli CMUK Tasarısı'nın 262. maddesidir. 2003 tasarısında uzlaşmanın “iki yıla kadar hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektiren ve mala karşı suçlar ile ceza süresine bakılmaksızın taksirle işlenen suçlarda” uygulanması öngörülmüştü. Anılan tasarının ardından uzlaşma kurumu, ceza hukukumuzda 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 Sayılı Ceza Kanunu'nun 73. maddesinin 8. fıkrası, 5271 sayılı maddesinin 8. fıkrası “*Suçtan zarar göreni gerçek kişi veya özel hukuk tüzel kişisi olup, soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı bulunan suçlarda, failin suçu kabullenmesi ve doğmuş olan zararın tümünü veya büyük bir kısmını ödenmesi veya gidermesi koşuluyla mağdur ile fail özgür iradeleri ile uzlaştıklarında ve bu husus Cumhuriyet Savcısı veya hakim tarafından saptandığında kamu davası açılmaz veya davanın düşürülmesine karar verilir*”. Hükmüyle uzlaşma kurumunu düzenlemekte idi. Ancak uygulamadaki aksaklıklar ve öğretilerdeki eleştiriler doğrultusunda uzlaşmayla ilgili hükümlerin yeniden düzenlenmesi ihtiyacı doğmuş; 6.12.2006 tarih ve 5560 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile 5237 sayılı TCK'nun 73. maddesinin 8. fıkrası yürürlükten kaldırılırken; 5395 sayılı ÇKK'nın 24. maddesi ile 5271 sayılı CMK'nun 253 ve 254. maddelerinde önemli değişikliklere gidilmiştir.

Ceza hukukumuz bakımından uzlaşma yepyeni bir kurum olup, suçtan doğan mağduriyetin giderilmesini, muhakemenin hızlandırılmasını ve adliyenin iş yükünün azaltılmasını amaçlamaktadır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Tasarısı'nın gerekçesinde uzlaşma kurumunun getirilmesinin amaçları ve kurumun işlevi şu şekilde açıklanmıştır. “*Zarar giderilince fail ile mağdur arasında barış sağlanabilecektir. Gerçi uzlaşma dışındaki bir kısım yollarla da tazminatın sağlanması olanağı vardır. Ancak uzlaşma kurumunda zararın giderilmesi onarım yanında ayrıca bir moral unsurun da sağlanmasını olanaklı kılmaktadır. Uzlaşma böylece özel önleme işlevine yardım ettiği gibi genel olarak kamunun yararlarının korunmasını da sağlamaktadır. Uzlaşma ile fail işlediği suçun sorumluluğunu kabul edip üstlenerek, suçun sonuçların da gidererek*

toplumla yeniden bütünleşme olanağını elde etmiş olmaktadır. Failin ceza sorumluluğu saptanıp zararın giderilmesi için gereken de yapılmış bulunacağından hem adalet yerine getirilmiş olacak, fiille ihlal edilmiş olan hukuk kurallarının geçerliliği vurgulanacak ve dolayısıyla kamusal barışın yeniden kurulmasına hizmet edilecek ve ayrıca devlet, yaptırım uygulamak yönünden katlanacağı bir çok masraftan da kurtulmuş olacaktır”.

Amacı ve ceza adalet sistemimizde göstermesi beklenen işlevi böylece açıklanan uzlaşma kurumunun uygulanma usulü ise 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 253, 254 ve 255 inci maddelerinde düzenlenmiştir. Bu maddelere göre; soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı suçlarda, şikayete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın, Türk Ceza Kanununda yer alan ve 253. maddede sayılan suçlarda ve ayrıca özel kanunlarda uzlaşma yoluna gidilebileceği öngörülen suçlarda şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören gerçek veya özel hukuk tüzel kişisinin uzlaştırılması girişiminde bulunulur. Uzlaşma görüşmeleri sonucunda şüphelinin suçtan doğan veya mağduriyeti gidermesi üzerine kovuşturmaya yer olmadığına veya kum davasının açıklanmasının geri bırakılmasına hükmedilir. Böylelikle cezai uyuşmazlık yargılama dışında halledilmiş olur.

Mahkeme tarafından uzlaştırmayı düzenleyen 254. maddeye göre de, kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma konusu suçun uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması halinde, uzlaştırma işlemleri 253 üncü maddede belirtiler esas ve usule göre, mahkeme tarafından yapılır.(CMK m. 254/1). Uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde davanın düşmesine veya hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilir.(CMK m 254/2)

Birden çok failin bulunması halinde uzlaşmayı düzenleyen 255. maddeye göre ise, *“aralarında iştirak ilişkisi olsun veya olmasın birden çok kişi tarafından işlenen suçlarda, ancak uzlaşan kişinin uzlaşmadan yararlanabileceği”* hükme bağlanmıştır.

15 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 24. maddesinde ise uzlaşma kurumu, 5237 sayılı TCK'dan biraz farklı düzenlenmiş idi. 6.12.2006 tarih ve 5560 sayılı kanunla değiştirilmeden önce, 24. maddenin birinci fıkrasına göre *“Suça sürüklenen çocuklarla ilgili olarak uzlaşma, soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olan veya kasten işlenen ve alt sınırı iki yılı aşmayan hapis veya adli para cezasını gerektiren ya da taksirle işlenen suçlarda”* uzlaşmaya gidilebilecekti. İkinci fıkraya göre ise *“Suç tarihinde on beş yaşını doldurmayan çocuklar bakımından, birinci fıkroda öngörülen hapis cezasının alt sınırı üç yıl olarak”* uygulanması öngörülmüştü. Söz konusu hüküm Türk Ceza Kanununa göre uzlaşma müessesinin kapsamını genişletmiş ve rasıtlı suçlar için de uygulanabilir hale getirmiş idi. Bu hüküm uygulamada yarattığı sorunlar ve öğretilerdeki eleştiriler doğrultusunda 5560 sayılı Kanunun 41. maddesiyle *“Ceza Muhakemesi Kanununun uzlaşmaya ilişkin hükümleri suça sürüklenen çocuklar bakımından da uygulanır.”* Şeklinde değiştirilmiştir. Böylelikle, çocuklar bakımından uzlaşmaya tabi suçların kapsamı daraltılarak, yetişkinlerle aynı duruma getirilmiştir. Ancak belirtmeliyiz ki, çocuklar bakımından uzlaşmanın çocuk muhakemesindeki gelişmelere paralel olarak ayrı usullerle düzenlenmiş olması nedeniyle söz konusu değişiklik yeterli olmamıştır.

TCK'nun mülga 73/8 maddesi ile CMK'nun değişik 253. ve 254. maddelerinin ayrıntılı hükümler içermemesi nedeniyle uzlaştırmının nasıl yapılacağını belirsizliği Türkiye Barolar Birliği (TBB)ni bir yönerge çıkartmaya sevk etmiştir. Uzlaşmanın

“barolara getirdiği yükümlülüklerin yerine getirilmesinde uyulacak usullerin gösterilmesi, uygulamada birlik ve düzenin sağlanması” amacıyla “Türk Ceza Kanunu 73. maddesi ile Ceza Muhakemesi Kanunu 253, 254 ve 255 . maddelerinde düzenlenen uzlaşmanın uygulanması hakkında yönerge” (kısaca TBB Yönergesi) çıkartılmıştır. Uzlaşmayla ilgili bir yönetmelik çıkartılıncaya kadar sözkonusu Yönerge yol gösterici olmuştur. Yönetmeliğin hazırlanması ve yürürlüğe konulması ise ancak 5560 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile CMK’nun 253. maddesinde yapılan değişikliklerden sonra mümkün olmuştur. Söz konusu boşluk 26.07.2007 tarihli ve 26594 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe konulan “Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Uzlaştırmanın Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” (kısaca Uzlaşma Yönetmeliği) ile giderilmiştir.

KAVRAM

Anlaşma, uyuşma, pazarlık, pazarlıklı adalet, sulh gibi kavramlarda ifade edilen uzlaşma, ceza muhakemesinde suçlular arasındaki işbirliğinin bir çeşididir. Uzlaşmada amaç, bir yargılama kararına ulaşılmasını sağlamak değil, tarafların işbirliği içinde belirli bir sonucu elde etmeyi denemeleridir. (Cumhur Şahin Ceza Muhakemesi Şerhi 2005 sh 776)

Uzlaşma, faili cezalandırmaktan çok, fail ve mağdur arasındaki ihtilafı ceza muhakemesi dışına çıkartıp karşılıklı anlayış çerçevesinde uzlaşarak çözmeyi amaçladığından, klasik ceza muhakemesine alternatif olarak düşünülmektedir.

Uzlaşmanın düşünsel kökeni Onarıcı adalet Anlayışıdır.

Onarıcı adalet, safhalar ve usulleri itibariyle çok çeşitli uygulamalarda somutlaşmaktadır. Bu bedenle, üzerinde anlaşılmış tek bir tanımı yoktur. Farklı hukuk düzenlerinin de ve hatta aynı ülkede uygulanan programlar arasında dahi farklı tanımlamalara rastlanabilmektedir. Bu tanımları iki temel kategoride toplayabiliriz. Birinci tanıma göre onarıcı adalet “belli bir suçla ilgili olan bütün tarafların bir araya gelerek suçtan doğan zararın nasıl giderileceği konusunda kolektif olarak çözüm aradıkları süreci” ifade etmektedir. Süreç temelli bu tanıma dar anlamda onarıcı olarak nitelendirilebilir. Bu tanım esasen onarıcı adaletin uygulanma biçimlerinden en karakteristik ve yaygın türü olan uzlaşma kurumunu ifade etmekte olup, açıklamakta yetersiz kalmaktadır. İkinci tanım ise geniş anlamda onarıcı adalet olarak nitelendirilebilir. Buna göre onarıcı adalet esasen adaletin suçtan doğan zararın giderilmesi suretiyle yerine getirilmesine yönelik her türlü eylemdir. Bu tanım ise onarıcı adaletin getirilerine mağdur desteği suçlunun topluma yeniden katılması hizmetlerini mağdurun ceza yargılaması sürecine katılımını, mahkeme tarafından hükmedilen tazminatı kamu hizmeti emirleri gibi müdahaleleri de kapsamaktadır. Bu iki tanıma birleştirilerek onarıcı adaleti “suç teşkil eden eylemden kaynaklanan zararın tamirine odaklanan bir adalet teorisi” olarak özetleyen görüşler de mevcuttur. Özetle şöyle bir tanım yapılabilir. “Onarıcı adalet suçtan doğan zararın giderilmesine odaklanan, failin cezalandırılmasından ziyade suç teşkil eden fiilin sorumluluğunu üstlenmesini sağlamayı ve topluma yeniden kazandırılmasını mağdurun ceza adaleti sürecine aktif katılımını ve

bu suretle bozulan toplumsal barışın ve düzenin yeniden sağlanmasını amaçlayan uygulamaların tümü”dür

Bazı ülkelerde onarıcı adalet uygulamaları birbirleriyle iç içe geçmiş ve diğer onarıcı uygulamaların gelişimine katkı sağlamıştır. Örneğin Finlandiya ve Norveç’te denetimli serbestlik ve mağdur desteği uygulamaları bağımsız olarak gerçekleşmişken Avusturya, Almanya, İngiltere ve Fransa örneklerinde olduğu gibi diğer ülkelerde bu uygulamalar uzlaşmanın benimsenmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar.

Onarıcı ceza adaleti anlayışı, son 25 yılda ceza hukuk alanında bir reform olarak tüm dünyada yayılmaya başlamıştır. Günümüzde 80’in üzerinde ülke suça yönelik onarıcı uygulamaları kullanmaktadır. Bunların bir kısmında onarıcı programlar, deneysel ve bölgesel düzeyde iken, büyük bir kısmında ülkesel boyutta ve onarıcı politikalar şeklinde ceza adaletinde önemli bir rol oynamaktadırlar.

Yine bu uygulamaların, bir çok ülkede öncelikli olarak çocuk ceza hukuku alanında başlatıldığını ve ardından tüm suçlular bakımından yaygınlaştırıldığını söyleyebiliriz.

Dünyada ve ülkemizde, klasik ceza yargılamasının sakıncalarını gidermek amacıyla benimsenmiş çeşitli onarıcı uygulamalara bakıldığında bunların belirli ve tek bir yöntemi, tekniği ve programı olmadığı görülmektedir. Yukarıda bahsedilen geniş tanımda, suçtan doğan zararın giderilmesiyle ifade edilmek istenen, zararın giderilmesinde hem mağdur, hem fail hem de toplumun yararlarının göz önünde tutulmasıdır. Bu bağlamda onarıcı adalet uygulamalarının, suçun işlenmesinden cezanın infazına, hatta infaz sonrasına kadar olan bütün safhalarda gerçekleşmesi mümkündür ve somut uygulamaları da mevcuttur.

UZLAŞMAYA YÖNELMENİN NEDENLERİ VE BEKLENEN FAYDALARI

Ceza muhakemesinde uzlaşmaya yönelik nedenlerinin başında, mağdurun ceza yargılamasındaki konumunun iyileştirilmesi ve zararının giderilmesi şeklindeki ideal düşüncenin yanı sıra, yargının artan iş yükünü hafifletmek şeklinde faydacı anlayış gelmektedir. Hemen her ülkede adli makamların kapasitesinin üzerinde bir iş yükü ile karşı karşıya oldukları tartışmasız bir gerçektir. Artan iş yüküne paralel olarak personel ve teknik donanım sağlanamadığından daha da artan yük, dava sürelerini uzatmaktadır. Bu nedenle ceza hukukunun gereği gibi uygulanamaması hukuka olan güveni sarsmakta ve toplumsal barışı tehlikeye sokmaktadır. Muhakeme faaliyetinin zaman ve masraf itibarıyla yüksek maliyetli olacağı endişesi, uygulanacak ceza bakımından önem taşıması nedeniyle faili suça iten nedenlerin iyi araştırılması zorunluluğunun muhakemeyi uzatması, yapılması gereken diğer işlemlerin savcı ve hakimler üzerindeki süre baskısı, hukuk düzenlerinde uzlaşmanın benimsenmeye başlanmasının nedenlerindedir.

Bunun yanı sıra, elbette ki, zararın daha çabuk ve tatmin edici bir biçimde giderilmesi, mağdurun ceza muhakemesi içinde daha etkili rol oynamasına bağlıdır. Ayrıca maddi gerçeğe mutlaka ve sadece duruşma yapmak suretiyle ulaşmaya çalışmak yerine, suç işlenmekle bozulan hukuki barışın uzlaşarak yeniden tesisinin ceza muhakemesinin amacı olabileceği şeklindeki anlayış değişikliği de uzlaşmaya yönelişin nedenlerindedir.

Muhakeme sujeleri bakımından da uzlaşmanın çeşitli açılardan tercih edilebilen bir usul olacağı ileri sürülmektedir. Buna göre savcı, hakim ve avukatlar duruşmalı

yargılamanın doğuracağı muhtemel bir zaman kaybı riskinden kurtulmuş olacakları gibi, uzlaşmayı profesyonel meslek onurları açısından daha güvenli bir yol, daha mütevazı bir kazanç olarak görmektedirler.

Ceza hukuku alanında, kovuşturmadan ayrılınmasına yol açan ve yargılamaya alternatif getiren bir uygulama olarak uzlaşma halinde, tarafların anlaşmaları ile yargılama yapılmaz. *“uzlaşmanın temel unsuru, tarafların kendi kararlarını kendilerinin vermeleridir. Bunun tersi olarak taraflar, bir anlaşmaya varmamak kararını da kendileri vererek mahkemeye gitmek durumunda kalacaklardır.”*Böylelikle, suçtan doğrudan etkilenen kişiler arasındaki iletişimin, mahkemede hukukçular arasında geçen verimsiz konuşmalara göre daha gerçek bir iletişim olacağı düşünülmektedir.

Uzlaşma ile bir yandan adalette gecikme sorunu giderilirken, diğer yandan failin cezasız kalmaması da sağlanmış olacağı ve ceza muhakemesinin pedagojik işlevi de ihmal edilmemiş olacağı ileri sürülmektedir. Devlet açısından ise yargılama ve infaz için yapılması gereken masraf ve maliyetlerine katlanılmamış olması uzlaşmanın beklenen faydalarındandır.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi uyuşmazlıkların çözülmesinde uzlaşma yönteminin benimsenmesinden önce de mağdurun zararının giderilmesine yönelik kurumlar mevcuttu. Ancak uzlaşmanın bunlardan farkı, tarafların barışmasının sağlayacağı bir psikolojik unsur içermesidir. Keza, uzlaşma sürecinde tazminat ve diğer yükümlülüklerin yargılama sürecine nazaran suçlu tarafından daha düzgün bir şekilde yerine getirildiği görülmektedir. Uzlaşma ile mağduriyetin giderilmesi devletin ödeyeceği tazminattan da farklı olduğu, fail ile mağdurun bir araya gelerek zararın giderilmesi konusunda anlaşmalarının, zararın devlet tarafından karşılanmasına göre daha iyi bir etki bıraktığı düşünülmektedir. Zira uzlaşma ile zararın giderilmesinin yanında, mağdur ile fail arasındaki ilişkinin onarılması da amaçlanmaktadır.

Uzlaşmayı savunanlara göre uzlaşma, suçun faili bakımından özel önleme hedeflerine yardım ettiği gibi mağdurun ve genel olarak kamunun da yararlarının korunmasını sağlar. Fail, işlediği suçun sorumluluğunu üstlenerek ve neticelerine de gidererek toplumla yeniden bütünleşme olanağını elde etmiş olur.böylece failin sorumluluğu tespit ve zararın giderilmesi için gereken yapılmış bulunacağından, mağdur bakımından da adalet yerine getirilmiş olur. Uzlaşma yöntemi, mağdurun klasik ceza muhakemesindeki bilgi verme veya tanık olarak dinleme şeklindeki zahmetli bir yoldan kurtarmış olur. Geleneksel yaptırımlara alternatif üreterek ceza hukukunun insancillaşmasını sağlar. Fail bakımından ise, kendisiyle hesaplaşma ve fiilinin yol açtığı zararları-özellikle manevi zararları-daha iyi anlamasını sağlamak suretiyle önleyici bir işlev de görmektedir.

Uzlaşma, bundan başka fiille ihlal edilmiş olan hukuk kurallarının geçerliliğini vurgulamış ve dolayısıyla kamu barışının yeniden kurulmasına hizmet etmiş olur. Uzlaşma sürecine katılan çeşitli yaş ve durumdaki fail ve mağdurlar üzerinde yapılan anketler sonucu, ADR yöntemlerinin gizliliği kuralı sayesinde, onarıcı programlara katılımı sayesinde mağdurla empati kurarak verdikleri zararı daha iyi kavrayabildikleri, bunun da cezai davranışlarını tekrar etmemelerini sağladığı belirlenmiştir.

Diğer yandan uzlaşmanın mağduriyeti gidermediği, aksine artırdığı yönünde veriler de mevcuttur. Kanada'nın Quebec eyaletinde 2002 yılında Mağdur Desteği Merkezleri (CEVAC) tarafından yapılan bir araştırma, sosyal hizmet uzmanlarının mağdurlara bu tür

programları uygulamak konusunda tereddütlü olduklarını göstermiştir. Bu nedenle uzlaşma programlarının uygulamaya konulmasından önce, anket, pilot uygulama ve benzeri araştırmaların yapılması, uzlaşmanın özellikle hangi tür suçlarda olumlu sonuçlar vereceğinin ortaya konulması bakımından önem arz etmektedir.

MEVZUATIMIZA ALINMASI KONUSUNDA TAVSİYE KARARLARI OLUŞTURAN VE BU SEBEBLE CEZA HUKUKU MEVZUATINA KONULAN UZLAŞMA KONUSUNDA AVRUPA KONSEYİNİN KARARLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Avrupa Konseyi (AK) Bakanlar Komitesi de, üye devletlerin hukuk düzenlerinde asgari bir standart oluşturmak için çeşitli konularda bağlayıcı niteliği olmayan tavsiye kararları almaktadır. AK, onarıcı adaletin gelişiminde aktif bir rol oynamaktadır. Tavsiye kararların yanında, onarıcı adalet uygulamaları konusunda eğitim seminerleri ve konferanslar da düzenlemektedir.

Genel olarak uyuşmazlıkların alternatif çözüm yollarıyla çözümlenmesi konusundaki *“Adalet Başvuruyu Kolaylaştırıcı Tedbirler Hakkındaki Tavsiye Kararı”* vardır. Buna göre *“uygun olduğunda, yargılama öncesi veya sırasında tarafların uzlaştırılması ve ihtilafların dostane bir biçimde çözümlenmesini kolaylaştırıcı veya teşvik edici tedbirler alınmalıdır.”* Tavsiye Kararına göre ihtilafsız veya ispatlanmış iddialara ilişkin nihai kararların gereksiz formalite, duruşmaya katılım veya masraf olmaksızın hızla alınması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Ceza hukukuna ilişkin olarak da, uyuşmazlıkların yargı dışı yollarla çözümlenmesine ilişkin 17 Eylül 1987 tarihli *“Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkındaki Tavsiye Kararı”* AK'nın ilk girişimlerindedir. Kararda, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin mahkemelere intikal eden iş yükünün kabarıklığı ve ceza yargılamasındaki gecikmenin, ceza hukukunu zayıflattığı ve adalete ulaşma hedefini etkilediği belirtilerek kamu davasının takdiriliği ilkesinin uygulanması ve yargılama öncesi sade ve basit çözüm usullerinin etkinleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, üye ülkelere hafif suçlar için suçla oluşan zararın giderilmesi koşulu ile mahkeme dışı çözümlere yer verilmesi tavsiye edilmiştir. Mahkeme dışı çözüm ile faile verilecek ceza *“bir miktar paranın devlete veya kamu veya hayır kurumuna ödenmesi”*, *“çözüm öncesi veya onun bir parçası olarak mağdura uygun bir tazminat verilmesi”* şekillerinde belirlenebilecektir. Avrupa Konseyi'nin bir başta Tavsiye Kararında ise, *“son yıllarda Avrupa'da ceza adaleti sisteminde karşılaşılan sorunların arttığı, gereksiz gecikmeler yaşandığı belirtilerek adaleti sisteminde karşılaşılan sorunları arttığı, gereksiz gecikmeler yaşandığı belirtilerek bu sorunların aşılmasında katkısı olabilecek çözümlerden birisi olarak da uzlaşma önerilmiştir.*

Avrupa Konseyi'nce 26-29 Kasım 1990 tarihleri arasında düzenlenen 19. Kriminoloji Kongresinde konuyla ilgili tavsiye kararı alınmıştır. Buna göre; ceza adaleti sistemine dava akışını sınırlamak üzere hukuki ve yapısal tedbirler kadar, ihtilafları halledici cezai olmayan vasıta ve tedbirlere de başvurulmalıdır.”

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 15 Eylül 1999 tarihli *“Ceza Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk”* başlıklı R (99)19 sayılı tavsiye kararında ise, doğrudan uzlaşma kurumu düzenlenmiştir. Bu tavsiye kararında, geleneksel ceza yargılamasını

tamamlayıcı bir yöntem olarak uzlaşmanın uygulanmasında dikkate alınacak ilkeler ayrıntılı bir şekilde açıklanmış ve üye ülkelerin hükümetlerine, arabuluculuğu geliştirmeleri önerilmiştir.

30 Eylül 199 tarihinde kabul edilen, “*Cezaevlerinin Aşırı Kalabalıklaşması ve Cezaevi Nüfusu Enflasyonu*” başlıklı R (99) 22 sayılı tavsiye kararında ise, ceza evlerinin aşırı kalabalıklaşmasının ve ceza evi nüfusundaki artışın, hem insan hakları, hem ceza kurumlarının etkili bir şekilde yönetilmesi açısından, cezaevi yönetimlerine ve ceza adaleti sistemine yönelik büyük bir tehdit oluşturduğu vurgulanmıştır. Sorunun giderilmesi önerileri sıralanırken “*duruşma aşaması ile ilgili tedbirler*” arasında, *hürriyetin kısıtlanması yerine kullanılabilir bir tedbir olarak ,mağdur-fail arabuluculuğu ve mağdurun zararının tazmini*” ayrıca sayılmıştır.

Son olarak, “*Adaletin Etkinliği İçin Avrupa Komisyonu*” arabuluculuk konusunda AK’nın tavsiye kararlarının uygulanmasını garanti etmek amacıyla araştırma yapmak üzere bir çalışma grubu oluşturmuştur. 8-10 mart 2006 tarihlerinde toplanan grup tarafından, hukuk, aile, ceza, idari konularda arabuluculuk ile ilgili bir anket hazırlanıp düşüncelerini, ülkelerindeki durumu ve beklentilerini belirtmek üzere üye devletlere gönderilmiştir.

MEVZUATIMIZDAKİ UZLAŞMANIN DÜZENLEME ŞEKİLLERİ

5271 Sayılı Ceza Muhakemesi kanunu içindeki düzenleme;

“UZLAŞMA

Madde 253 - (Değişik madde: 06/12/2006-5560 S.K./24.mad)

(1) Aşağıdaki suçlarda, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören gerçek veya özel hukuk tüzel kişisinin uzlaştırılması girişiminde bulunulur:

a) Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı suçlar.

b) Şikâyete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın, Türk Ceza Kanununda yer alan;

1. Kasten yaralama (üçüncü fıkra hariç, madde 86; madde 88),

2. Taksirle yaralama (madde 89),

3. Konut dokunulmazlığının ihlali (madde 116),

4. Çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (madde 234),

5. Ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (dördüncü fıkra hariç, madde 239),

suçları.

(2) Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olanlar hariç olmak üzere; diğer kanunlarda yer alan suçlarla ilgili olarak uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için, kanunda açık hüküm bulunması gerekir.

(3) Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olsa bile, etkin pişmanlık hükümlerine yer verilen suçlar ile cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilemez.

(4) Soruşturma konusu suçun uzlaşmaya tâbi olması halinde, Cumhuriyet savcısı veya talimatı üzerine adlî kolluk görevlisi, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar görene uzlaşma teklifinde bulunur. Şüphelinin, mağdurun veya suçtan zarar görenin reşit olmaması halinde, uzlaşma teklifi kanunî temsilcilerine yapılır. Cumhuriyet savcısı uzlaşma teklifini açıklamalı tebligat veya istinabe yoluyla da yapabilir. Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar gören, kendisine uzlaşma teklifinde bulunulduktan itibaren üç gün içinde kararını bildirmediği takdirde, teklifi reddetmiş sayılır.

(5) Uzlaşma teklifinde bulunulması halinde, kişiye uzlaşmanın mahiyeti ve uzlaşmayı kabul veya reddetmesinin hukukî sonuçları anlatılır.

(6) Resmî mercilere beyan edilmiş olup da soruşturma dosyasında yer alan adreste bulunmama veya yurt dışında olma ya da başka bir nedenle mağdura, suçtan zarar görene, şüpheliye veya bunların kanunî temsilcisine ulaşamaması halinde, uzlaştırma yoluna gidilmeksizin soruşturma sonuçlandırılır.

(7) Birden fazla kişinin mağduriyetine veya zarar görmesine sebebiyet veren bir suçtan dolayı uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için, mağdur veya suçtan zarar görenlerin hepsinin uzlaşmayı kabul etmesi gerekir.

(8) Uzlaşma teklifinde bulunulması veya teklifin kabul edilmesi, soruşturma konusu suça ilişkin delillerin toplanmasına ve koruma tedbirlerinin uygulanmasına engel değildir.

(9) Şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar görenin uzlaşma teklifini kabul etmesi halinde, Cumhuriyet savcısı uzlaştırmayı kendisi gerçekleştirebileceği gibi, uzlaştırmacı olarak avukat görevlendirilmesini barodan isteyebilir veya hukuk öğrenimi görmüş kişiler arasından uzlaştırmacı görevlendirebilir.

(10) Bu Kanunda belirlenen hâkimin davaya bakamayacağı haller ile reddi sebepleri, uzlaştırmacı görevlendirilmesi ile ilgili olarak göz önünde bulundurulur.

(11) Görevlendirilen uzlaştırmacıya soruşturma dosyasında yer alan ve Cumhuriyet savcısınınca uygun görülen belgelerin birer örneği verilir. Cumhuriyet savcısı uzlaştırmacıya, soruşturmanın gizliliği ilkesine uygun davranmakla yükümlü olduğunu hatırlatır.

(12) Uzlaştırmacı, dosya içindeki belgelerin birer örneği kendisine verildikten itibaren en geç otuz gün içinde uzlaştırma işlemlerini sonuçlandırır. Cumhuriyet savcısı bu süreyi en çok yirmi gün daha uzatabilir.

(13) Uzlaştırma müzakereleri gizli olarak yürütülür. Uzlaştırma müzakerelerine şüpheli, mağdur, suçtan zarar gören, kanunî temsilci, müdafî ve vekil katılabilir. Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenin kendisi veya kanunî temsilcisi ya da vekilinin müzakerelere katılmaktan imtina etmesi halinde, uzlaşmayı kabul etmemiş sayılır.

(14) Uzlaştırmacı, müzakereler sırasında izlenmesi gereken yöntemle ilgili olarak Cumhuriyet savcısıyla görüşebilir; Cumhuriyet savcısı, uzlaştırmacıya talimat verebilir.

(15) Uzlaşma müzakereleri sonunda uzlaştırmacı, bir rapor hazırlayarak kendisine verilen belge örnekleriyle birlikte Cumhuriyet savcısına verir. Uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde, tarafların imzalarını da içeren raporda, ne suretle uzlaşıldığı ayrıntılı olarak açıklanır.

(16) Uzlaşma teklifinin reddedilmesine rağmen, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören uzlaştıklarını gösteren belge ile en geç iddianamenin düzenlendiği tarihe kadar Cumhuriyet savcısına başvurarak uzlaştıklarını beyan edebilirler.

(17) Cumhuriyet savcısı, uzlaşmanın, tarafların özgür iradelerine dayandığını ve edimin hukuka uygun olduğunu belirlese raporu veya belgeyi mühür ve imza altına alarak soruşturma dosyasında muhafaza eder.

(18) Uzlaştırmanın sonuçsuz kalması halinde tekrar uzlaştırma yoluna gidilemez.

(19) Uzlaşma sonucunda şüphelinin edimini def'aten yerine getirmesi halinde, hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir. Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, takside bağlanması veya süreklilik arzetmesi halinde, 171 inci maddedeki şartlar aranmaksızın, şüpheli hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilir. Erteleme süresince zamanaşımı işlemez. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararından sonra, uzlaşmanın gereklerinin yerine getirilmemesi halinde, 171 inci maddenin dördüncü fıkrasındaki şart aranmaksızın, kamu davası açılır. Uzlaşmanın sağlanması halinde, soruşturma konusu suç nedeniyle tazminat davası açılmaz; açılmış olan davadan feragat edilmiş sayılır. Şüphelinin, edimini yerine getirmemesi halinde uzlaşma raporu veya belgesi, 9/6/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 38 inci maddesinde yazılı ilam mahiyetini haiz belgelerden sayılır.

(20) Uzlaştırma müzakereleri sırasında yapılan açıklamalar, herhangi bir soruşturma ve kovuşturmada ya da davada delil olarak kullanılamaz.

(21) Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenden birine ilk uzlaşma teklifinde

bulunulduğu tarihten itibaren, uzlaştırma girişiminin sonuçsuz kaldığı ve en geç, uzlaştırmacının raporunu düzenleyerek Cumhuriyet savcısına verdiği tarihe kadar dava zamanaşımı ile kovuşturma koşulu olan dava süresi işlemez.

(22) Uzlaştırmacıya Cumhuriyet savcısı tarafından çalışma ve masraflarıyla orantılı bir ücret takdir edilerek ödenir. Uzlaştırmacı ücreti ve diğer uzlaştırma giderleri, yargılama giderlerinden sayılır. Uzlaşmanın gerçekteşmesi halinde bu giderler Devlet Hazinesi tarafından karşılanır.

(23) Uzlaşma sonucunda verilecek kararlarla ilgili olarak bu Kanunda öngörülen kanun yollarına başvurulabilir.

(24) Uzlaştırmanın uygulanmasına ilişkin hususlar, yönetmelikle düzenlenir.

MAHKEME TARAFINDAN UZLAŞTIRMA

Madde 254 - (Değişik madde: 06/12/2006-5560 S.K./25.mad)

(1) Kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma konusu suçun uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması halinde, uzlaştırma işlemleri 253 üncü maddede belirtilen esas ve usüle göre, mahkeme tarafından yapılır.

(2) Uzlaşma gerçekteştiği takdirde, mahkeme, uzlaşma sonucunda sanığın edimini def'aten yerine getirmesi halinde, davanın düşmesine karar verir. Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, takside bağlanması veya süreklilik arzetmesi halinde; sanık hakkında, 231 inci maddedeki şartlar aranmaksızın, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilir. Geri bırakma süresince zamanaşımı işlemez. Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verildikten sonra, uzlaşmanın gereklerinin yerine getirilmemesi halinde, mahkeme tarafından, 231 inci maddenin onbirinci fıkrasındaki şartlar aranmaksızın, hüküm açıklanır.”

Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Uzlaştırmanın Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte kovuşturma aşamasında uzlaştırma aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

Mahkeme Aşamasında Uzlaşma

Mahkeme aşamasında uzlaştırma usulü

MADDE 25 – (1) Kamu davası açıldıktan sonra aşağıdaki durumların varlığı hâlinde, uzlaştırma işlemleri soruşturma aşamasında belirtilen esas ve usule göre, mahkeme tarafından yapılır:

a) Kovuşturma konusu suçun hukukî niteliğinin değişmesi nedeniyle uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması,

b) Soruşturma aşamasında uzlaşma teklifinde bulunulması gerektiğinin ilk olarak mahkeme aşamasında anlaşılması,

c) Cumhuriyet savcısı tarafından iddianame dzenlenmeksizin doğrudan doğruya mahkeme önüne gelen uzlaşmaya tâbi bir fiilin varlığı,

ç) Mahkeme aşamasında kanun değişikliği nedeniyle fiilin uzlaşma kapsamına girmesi.

(2) Mahkeme, uzlaştırma işlemlerine ilişkin tebligat ve yazışmaları duruşma gününü beklemeksizin dosya üzerinden de yapabilir.

(3) Mahkeme aşamasında yapılan uzlaşma teklifi reddedilmesine rağmen, taraflar uzlaştıklarını gösteren belge ile en geç duruşmanın sona erdiği açıklanıp hüküm verilmeden önce mahkemeye başvurarak uzlaştıklarını beyan edebilirler.

Kovuşturmada bilgilendirme yükümlülüğü

MADDE 26 – (1) Mahkemece yapılacak uzlaşma teklifi, uzlaşmanın mahiyeti ile uzlaşmayı kabul veya reddetmenin hukukî sonuçlarının yer aldığı bu Yönetmeliğin ekinde yer alan Ek 1/c sayılı Uzlaşma Teklif Formunun ilgiliye imzalatılarak verilmesi ve formda yer alan bilgilerin açıklanması suretiyle yapılır. Bu husus zapta geçirilerek bilgilendirme yükümlülüğü yerine getirilir ve uzlaşma teklifinde bulunulduğuna ilişkin formun imzalı örneği kovuşturma dosyası içine konulur.

Kovuşturma aşamasında uzlaşmanın hukukî sonuçları

MADDE 27 – (1) Uzlaşma gerçekleştiği takdirde, mahkeme, uzlaşma sonucunda sanığın edimini def’aten yerine getirmesi hâlinde, davanın düşmesine karar verir.

(2) Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, takside bağlanması veya süreklilik arzetmesi hâlinde; sanık hakkında, Kanunun 231 inci maddesindeki şartlar aranmaksızın, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilir.

(3) Geri bırakma süresince zamanaşımı işlemez.

(4) Hükümün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verildikten sonra, uzlaşmanın gereklerinin yerine getirilmesi hâlinde, açıklanması geri bırakılan hüküm ortadan kaldırılarak davanın düşmesine karar verilir.

(5) Hükümün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verildikten sonra, uzlaşmanın gereklerinin yerine getirilmemesi hâlinde, mahkeme tarafından, Kanunun 231 inci maddesinin onbirinci fıkrasındaki şartlar aranmaksızın, hüküm açıklanır.

(6) Sanığın, edimini yerine getirmemesi hâlinde uzlaşma raporu veya belgesi, 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 38 inci maddesinde yazılı ilâm mahiyetini haiz belgelerden sayılır.

(7) Uzlaşmanın sağlanması hâlinde, kovuşturma konusu suç nedeniyle tazminat davası açılmaz; açılmış olan davadan feragat edilmiş sayılır.

Düzenlemede anlaşılacağı üzere,uzlaştırma şikayete bağlı suçlar için ve istisna olarak şikayete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın CMK 253/1 fıkrasında sayılan suçlar için geçerlidir.

5237 s. TCK.nun da Şikayete Tabi Suçlar

<u>Madde Numaraları</u>	<u>Şikayeti Gösteren Madde Numaraları</u>
1- 86/2	86/2
2- 102/1	102/1
3- 102/2, 2. cümle	102/2, 2. cümle
4- 104/1	104/1
5- 105/1	105/1
6- 106/1, 2. cümle	106/1, 2. cümle
7- 116/1,117/1	116/1, 117/1
8- 123/1	123/1
9- 125. Maddenin üçüncü fıkrasının (a) bendi hariç, diğer fıkra ve bentlerde yazılı suçlar	131/1
10- 127	131/1
11- 128	131/1
12- 129	131/1
13- 130	131/1
14- 132	139/1
15- 133	139/1
16- 134	139/1
17- 144/1	144/1
18- 146/1	146/1
19- 151/1, 2	151/1, 2
20- 155/1	155/1
21- 159/1	159/1
22- 160/1	160/1
23- 167/2	167/2

24- 209/1	209/1
25- 239/1, 2	239/1, 2
26- 342/2	342/2

TCK da yukarıda sayılan suçlar şikayete bağlı tutulmuşsa da, Cmk 253 maddesi ile tamamı uzlaşma kapsamına alınmamış, etkin pişmanlık hükümlerine yer verilen suçlar ile, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar düzenleme dışına çıkarılmıştır.

KAMU DAVASI AÇILMASI HALİNDE UZLAŞMA

Uzlaşmanın, mahiyeti ve amacı gereği esasen soruşturma sırasında yapılması kuralıdır. Zira, kurumun temel amaçlarından biri de yargı yükünün hafifletilmesidir. Kovuşturma aşamasına gelmiş bir olay bakımından ise, yargı makamları bir süre meşgul edilmiş olur. Ancak kanunkoyucu, soruşturma aşamasında uzlaştırma girişiminde bulunulmamasına neden olan haller bakımından da kovuşturma aşamasında uzlaşma kurumunun uygulanabilmesini öngörmüştür. Örneğin; suçun soruşturma aşamasında şikayete tabi olduğunun ortaya çıkmaması halinde kamu davasının mecburiliği ilkesi gereğince dava açılmış olsa da, yargılama ekonomisi bakımından kovuşturma aşamasında da uzlaşmanın öngörülmüş olması yerinde bir düzenlemedir.

Keza, bir suçun uzlaşma kapsamında olduğu, iddianamenin iadesi kurumuna rağmen gözden kaçmış olabileceği gibi, suçun niteliği kamu davasının açılmasından sonra da değişebilir. Zira, suçun hukuki nitelendirilmesi sebebiyle iddianame iade edilemez. (CMK m 174/2)

CMK'nun 254. maddesinin kanuna konulmasının bir diğer nedeninin de, hazırlık soruşturmasında uzlaşmayan taraflara ikinci bir şans vermek olduğu ileri sürülmektedir. Ancak maddede, mahkeme tarafından uzlaştırmanın uygulanabilmesi için "kamu davasının açılmasından sonra kovuşturma konusu suçun uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması"ndan sonra kovuşturma konusu suçun uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması"ndan bahsedilmektedir. Dolayısıyla ileri sürüldüğü gibi tarafların hazırlık soruşturmasında uzlaşma usulüne işletilmiş olmasına rağmen uzlaşmamaları halinde, açılmış olan davada bir kez daha uzlaşma usulünün uygulanması mümkün değildir. Zaten, uzlaşmanın ceza yargılamasını kısaltması amacı göz önünde bulundurularak, duruşmanın ikinci kez yapılacak olan uzlaşma görüşmeleri nedeniyle askıya alınması yerinde değildir. Bu nedenle 5560 sayılı Kanunla değiştirilen CMK'nun 253/18 maddesi ile bu yolun kapatılmış olması yerinde olmuştur. Böylelikle uzlaşma eğilimi olmayan tarafların zaman amacıyla, hakkı kötüye kullanmaları ve adli makamları oyalamaları önlenmiş oldu.

Diğer yandan, CMK'nun 253/6. maddesine göre şüpheli ve mağdur/suçtan zarar görmüş veya kanuni temsilcisine adreste bulunmama, yurtdışında olma veya başka bir nedenle ulaşılmaması halinde uzlaştırma yoluna gidilmeksizin soruşturma işlemi sonuçlandırılacağından, bu kişiler bakımından da kovuşturma aşamasından uzlaşmanın uygulanması gerektiği, aksi durumun adalet duygusunu zedeleyeceği düşünülebilir. Bir

görüŖe göre 2544/1. maddesinin geniş yorumlanması yoluyla bu gibi durumlarda uzlaŖtırmanın uygulanmasını kabul etmek gerekir.

UzlaŖma usulünün iŖletilmesi için gerekli koŖulların varlığı halinde, C. Savcısının taraflara uzlaŖma teklifinde bulunmak zorunda olduğunu ve olumsuz yanıt almadan iddianame düzenlemesi halinde mahkeme tarafından bu iddianamenin iade edileceğini belirtmiŖtik. Bunun karŖısında kamu davasının açılmasından sonra kovuŖturma konusu suçun uzlaŖma kapsamında olduğunun anlaşılmasına rağmen mahkemece uzlaŖtırma giriŖiminde bulunulmaması CMK m. 288 uyarınca “bir kanun hükmünün hiç uygulanmaması veya yanlış uygulanması” Ŗeklinde bir bozma nedenidir.

Kamu davasının açılmasından önce uzlaŖma usulüyle ilgili bütün uygulamalar, bu aŖama için de geçerlidir. Bir farkla ki, soruŖturma aŖamasında uzlaŖma teklifinde bulunmak, uzlaŖtırmacı tayin etmek, uzlaŖtırma raporunu, edimin hukuka uygunluğunu ve uzlaŖmanın özgür iradeye dayandığını denetlemek C.Savcısında uzlaŖmanın gerçekleŖmesi halinde kovuŖturmaya yer olmadığı yer olmadığı veya kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilirken; kovuŖturma aŖamasında davanın düşmesine veya hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilir. Davanın düşmesi kararı bir hüküm çeŖsidir.(CMK m. 223). Bu karar kesinleŖtiđinde *ne bis in idem* etkisi doğurur.

UZLAŖMA TEKLIFİNDE BULUNMASINI GEREKTİREN HALLER

KovuŖturma aŖamasında uzlaŖma teklifinde bulunulmasını gerektiren haller CMK'nun 254. maddesinde genel olarak “kamu davasının açılmasından sonra kovuŖturma konusu suçun uzlaŖma kapsamında olduğunun anlaşılması” olarak ifade edilmiŖken UzlaŖma Yönetmeliği'nde bu konu açıklığa kavuŖturulmuŖtur. Yönetmeliğin 25. maddesine göre kamu davası açıldıktan sonra aŖađıdaki durumların varlığı halinde, uzlaŖtırma iŖlemleri soruŖturma aŖamasında belirtilen esas ve usule göre, mahkeme tarafından yapılır.

1- KovuŖturma Konusu Suçun Hukuki Niteliğin DeđiŖmesi Nedeniyle UzlaŖma Kapsamında Olduğunun Anlaşılması

Suçun hukuki niteliğinin deđiŖmesi temelde iki Ŗekilde olabilir. C. Savcısı soruŖturma konusu eylemi uzlaŖma kapsamında olmayan bir suç olarak nitelemiŖse, bu durumda uzlaŖtırma giriŖiminde bulunmaksızın iddianame düzenleyecektir. Eylemin hukuki nitelemesinden dolayı iddianame iade edilmeyeceğinden kamu davası açılır, mahkeme söz konusu eylemi uzlaŖma kapsamında bir suç olarak nitelerse uzlaŖtırma giriŖiminde bulunur. Bundan baŖka, soruŖturma aŖamasında uzlaŖma kapsamında olmayan bir suçun, kovuŖturma aŖamasında ortaya konulan deliller doğrultusunda uzlaŖmaya tabi olduğunun anlaşılması ile de mahkeme uzlaŖtırma giriŖiminde bulunur.

2-SoruŖturma AŖamasında UzlaŖma Teklifinde Bulunulması Gerektiğinin İlk Olarak Mahkeme AŖamasında Anlaşılması

C.Savcısının uzlaŖtırma giriŖiminde bulunmaksızın iddianame düzenlemesi, yukarıda belirttiğimiz gibi soruŖturma konusu suçun uzlaŖma kapsamında olmadığı düşüncesinden

başka, hatadan da kaynaklanmış olabilir; mahkeme de suçun uzlaşma kapsamından olduğunu gözden kaçırarak iddianameyi kabul etmiş olabilir. Tüm bu durumlarda mahkeme tarafından uzlaştırma işlemleri gerçekleştirilecektir.

3-Cumhuriyet Savcısı Tarafından İddianame Düzenlemeksizin Doğrudan Doğruya Mahkeme Önüne Gelen Uzlaşmaya Tabi Bir Fiilin Varlığı

Hukukumuzda C. Savcısı tarafından soruşturma yapılmaksızın doğrudan idare tarafından dava açılmasının mümkün olduğu haller vardır. Örneğin Yüksek Öğretim Kanunu'nun 53/c maddesinde öngörülen özel soruşturma usulüne göre kamu davası, idare tarafından görevlendirilen soruşturmacı tarafından açılır. Bu gibi durumlarda C. Savcısının eylemin uzlaşma kapsamında olup olmadığı hususunu da değerlendirmesi söz konusu olmadığından, bu durumun tespiti ancak kovuşturma aşamasında mümkün olabilir.

4-Mahkeme Aşamasında Kanun Değişikliği Nedeniyle Fiilin Uzlaşma Kapsamına Girmesi

İşlendiği zaman uzlaşma kapsamında olmayan bir suçun ceza davası açıldıktan sonra yapılacak bir kanun değişikliğiyle uzlaşma kapsamına alınması mümkündür. Böyle bir durumda uzlaştırma işlemi mahkeme tarafından yapılacaktır. Söz konusu değişikliğin hükmün açıklanmasından sonra yapılması hali bozma nedeni olmalıdır. Ancak uzlaşmaya tabi suçların kapsamını genişleten 5560 sayılı Kanun'un geçici 1. maddesi "Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla hükme bağlanmış olmakla beraber henüz kesinleşmemiş olan dosyalarda, uzlaşma kapsamının genişlediğinden bahisle bozma kararı verilemez." şeklinde bir istisna getirmiştir. Böylece bir istisnayı bulunmadığı kanun değişiklikleri sonrasında, uzlaşmanın uygulanması bozma nedenidir.

UYGULANACAK HÜKÜMLER

CMK'nun 254. maddesi kamu davasının açılması halinde uzlaştırma işlemlerinin esası ve usulü hakkında 253.maddeye göndermede bulunmuştur. Buna göre 253. maddede C. Savcısının yetkili kılındığı işlemlerin kovuşturma aşamasında hakim tarafından yapılacağını belirtmeliyiz.

Mahkemede suçun uzlaşmaya tabi olduğunun anlaşılması halinde hakim taraflara uzlaşma teklifinde bulunur. Uzlaşma teklifinde bulunulması halinde, kişiye uzlaşmanın mahiyeti ve uzlaşmayı kabul veya reddetmesinin hukuki sonuçları anlatılır.(CMK m.253/5). Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenin, kendisine uzlaşma teklifinde bulunulduktan sonra itibaren üç gün içinde kararını bildirmesi gerekmektedir. (CMK m. 253/4). Aksi takdirde CMK'nun 253/9 maddesine göre atanacak bir uzlaştırmacı veya bizzat hakim tarafından uzlaştırma işlemlerine başlanır. Mahkeme, uzlaştırma işlemlerine ilişkin tebligat ve yazışmaları duruşma gününü beklemeksizin dosya üzerinden de yapabilir. (Yön. M. 25/2)

CMK'nun 253/12. maddesi uyarınca uzlaştırma süresinin başlangıcı dosya içindeki belgelerin uzlaştırmacıya verildiği andır. Dosya mahkemesin elinde bulunduğu kovuşturma aşamasında otuz günlük sürenin başlangıcını uzlaşma teklifinin her iki tarafça (en son kime teklifte bulunulmuşsa onun tarafından) kabul edildiği an olarak anlamak gerekir. Uzlaşma görüşmelerinin belirtilen süre içinde başarı ile sonuçlandırılması halinde hakim hazırlanan raporu, edimin hukuka uygunluğunu ve uzlaşmanın özgür iradeye dayanıp dayanmadığını denetlemekle görevli ve yetkilidir.

Soruşturma aşamasında uzlaşmayla ilgili sözü edilen tüm ilkeler kovuşturma aşaması bakımından da geçerlidir. Uzlaşma görüşmelerinin gizliliği, tarafların vekil, kanuni temsilci ve müdafiden yararlanma hakkı, uzlaştırma görüşmelerinde yapılan açıklamaların delil olarak kullanılmaması, dava zaman aşımı ve dava sürelerinin durması, uzlaştırmanın sonuçsuz kalması halinde tekrar uzlaştırma yoluna gidilememesi, uzlaştırmacı ücreti ve uzlaştırma giderleri ile kanun yolları konusunda yapmış olduğumuz açıklamalar kovuşturma aşaması bakımından da geçerlidir.

CMK 253/16. maddesinde düzenlenen adliye dışı uzlaşmanın kovuşturma aşamasında işletilmesi konusunda tereddüt edilebilir. Zira, kovuşturma aşamasında uzlaştırma girişiminde bulunulması istisnai olup ancak suçun uzlaşmaya tabi olduğunun mahkemede anlaşılması halinde mümkündür. CMK'nun 253/16. maddesinde ise "uzlaşma teklifinin reddedilmesine rağmen, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören uzlaştıklarını gösteren belge ile uzlaştıklarını beyan etme imkanları en geç iddianamenin düzenlenmesine kadar mevcuttur". Şeklindeki düzenlemesinden bu imkandan ancak soruşturma aşamasında kendisine uzlaşma teklif edilmiş olup da bu teklifi kabul etmemiş olanların yararlanabilecekleri sonucuna ulaşılmaktadır. Zira, kovuşturma aşamasında uzlaşma uygulanabilen hallerde ise sanığa daha önce uzlaşma teklifinde bulunulmamıştır. Ancak böyle bir sonuç, 16. fıkrada düzenlenen ve adliye dışı veya aracısız uzlaşma olarak nitelendirdiğimiz söz konusu hükmün aşağıda açıklayacağımız önemli sakıncalarına karşın eşitlik ilkesine aykırı olacak; uzlaşma kurumunun amacı ve mahiyeti ile bağdaşmayacaktır. Neyse ki, Uzlaşma Yönetmeliği'nde bu konuya ilişkin bir hüküm bulunmaktadır. Yönetmeliğin 25/3. maddesine göre "*Mahkeme aşamasında yapılan uzlaşma teklifi reddedilmesine rağmen, taraflar uzlaştıklarını gösteren belge ile en geç duruşmanın sona erdiği açıklanıp hüküm verilmeden önce mahkemeye başvurarak uzlaştıklarını beyan edebilirler*".

UZLAŞMA SONUCUNDA VERİLECEK KARARLAR: DAVANIN DÜŞMESİ, HÜKMÜN AÇIKLANMASININ GERİ BIRAKILMASI, HÜKMÜN AÇIKLANMASI

Soruşturma aşamasında uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde verilebilecek kararlar ile kovuşturma aşamasında verilebilecek kararlar benzerlik arz etmektedir. Mahkeme edimin ifa şekline veya zamanına göre iki türlü karar verecektir.

Uzlaşma sonucunda sanığın edimini bir kerede (def'aten) yerine getirmesi halinde, mahkeme davanın düşmesine karar verir. (CMK m. 254/2). Davanın düşmesi kararı bir hüküm çeşididir. (CMK m 223). Bu karara karşı kanun yolu açıktır. Karar kesinleştiğinde *ne bis in idem* etkisi doğurur.

Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, taksimde bağlanması veya süreklilik arzemesi halinde; sanık hakkında CMK'nun 231. maddedeki şartlar aranmaksızın, açıklanmasının ertelenmesi bakımından gerekli olan a) Sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkum olmamış bulunması, b) Mahkemece, sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması, c) Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi, şartlar kovuşturma aşamasında uzlaşma uygulanması halinde aranmayacaktır.

Geri bırakma süresince zaman aşımı işlemez. Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verildikten sonra, uzlaşmanı gereklerinin yerine getirilmemesi halinde, mahkeme tarafından 231 inci maddenin on birinci fıkrasındaki şartlar aranmaksızın, hüküm açıklanır. CMK'nun 231/11. maddesinde hükmün açıklanması için denetim süresinde kasten yeni bir suç işlenmesi veya denetimli serbestlik tedbirine aykırı davranılması kararı verilebilmesi için CMK'nun 254/2. maddesi uyarınca bu koşullar aranmayacak;

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararından sonra geri bırakma sürecinde edimin yerine getirilmesi halinde nasıl bir karar verileceği 254. maddede açıklanmamıştır, ancak genel kuraldan hareket edildiğinde 231/10. maddesine göre, geri bırakılan hüküm ortadan kaldırılarak davanın düşmesi kararı verilecektir. Bu durumda doğrudan 231. madde hükümlerinin uygulanması (ve 254. maddede de 231/11. maddedeki koşulların aranmayacağı şeklinde açık bir hüküm bulunmaması) sebebiyle 231/11. maddedeki koşulların aranması gerekeceği sonucuna ulaşılmaktadır. Bir başka ifade ile geri bırakma süresince edimin ifa edilmesi nedeniyle düşme kararı verilebilmesi için yalnızca ifa yeterli olmayacak, ayrıca geri bırakma süresince kasten başka bir suç işlenmemiş olması da aranacaktır.

BIRDEN FAZLA ŞÜPHELİ/SANIK BAKIMINDAN UZLAŞMA

CMK'nun 255. maddesinde birden çok şüpheli/sanık bulunması halinde uzlaşmanın nasıl yapılacağı düzenlenmiştir. Buna göre, aralarında iştirak ilişkisi olsun veya olmasın birden çok kişi tarafından işlenen suçlarda, ancak uzlaşan kişi uzlaşmadan yararlanabilecektir. Başka bir deyişle birden çok kişi tarafından işlenen suçlarda birinin uzlaşmadan faydalanması diğerlerine sirayet etmeyecektir. Uzlaşmayan diğer failer hakkında soruşturma ve kovuşturma sürdürülecektir. Birden çok şüpheli/sanık bulunması halinde her biri için ayrı ayrı uzlaşma teklifi yapılması gerekir.

Kanun koyucunun yapmış olduğu bu tercih uzlaşmanın mağduriyetin giderilmesi temeline dayanması ile bağdaşmamakla birlikte, Anayasa'nın 38. maddesi ile TCK'nun 20. maddesinde düzenlenen ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine, cezanın bireyselleştirilmesi ilkesine uygundur. Zira, birden fazla fail hakkında dava açılması ve yargılama yapılması halinde cezanın bireyselleştirilmesi ilkesi gereğince farklı cezalara mahkum edilmeleri söz konusu olacağından, bir şüpheli veya sanığın mağdur ile anlaşarak elde edeceği sonucun diğer failere de etki etmesi, kanuna ve ceza hukukunun temel ilkelerine ve hukuka aykırı olacaktır. Ayrıca, yargılamaya alternatif bir uyuşmazlık

çözüm yolu olarak uzlaşmanın da temel özelliğinin idarilik olduğunu hatırlatmakta fayda görmekteyiz. Aksi durum adil yargılanma hakkının ihlalini oluşturur.

“ADLIYE DIŞI” VEYA “UZLAŞTIRMACISIZ” UZLAŞMA

5560 sayılı Kanunun getirdiği önemli yeniliklerden biri de, şüpheli/sanık ile mağdur/suçtan zarar görenin bir uzlaştırmacı aracılığı olmaksızın kendi aralarında uzlaşmalarına hukuki sonuç bağlaması olmuştur. CMK'nun 253/16. maddesi uyarınca “uzlaşma teklifinin reddedilmesine rağmen, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören uzlaştıklarını gösteren belge ile en geç iddianamenin düzenlendiği tarihe kadar Cumhuriyet savcısına başvurarak uzlaştıklarını beyan edebilirler”.

Buna göre uzlaştırmacısız veya adliye dışı uzlaşmanın ön koşunu, uzlaşma teklifinin reddedilmiş olmasıdır. Tarafların uzlaşmayı açıkça reddetmeleri mümkün olduğu gibi, CMK'nun 253/4. maddesi uyarınca uzlaşma teklifine üç gün içinde cevap vermemeleri halinde reddetmiş sayılmaları da mümkündür. Ayrıca tarafların görüşmelere katılmaktan imtina etmeleri halinde uzlaşmayı kabul etmemiş sayılacaklarından bu durumda da 253/16. maddedeki imkandan yararlanmak mümkündür. Bunun dışında örneğin, edimin ifa edilememesi nedeniyle uzlaştırmacının sonuçsuz kalması halinde 16. fıkra hükmü uygulanamaz. Yine, adreste bulunmama veya yurtdışında olma ya da başka bir nedenle mağdura, suçtan zarar görene, şüpheliye veya bunların kanuni temsilcisine ulaşamaması halinde, uzlaştırma yoluna gidilmeksizin soruşturma sonuçlandırılacağından (CMK m. 253/6), uzlaştırma yoluna gidilmeksizin soruşturma sonuçlandırılacağından (CMK m. 253/6), uzlaşma teklifi henüz yapılamamış olduğundan reddetme de söz konusu olmayacaktır. Bu halde de 16. fıkra hükmü uygulanamaz.

Uzlaşma Yönetmeliği'nin 22/1. maddesine göre henüz taraflara uzlaşma teklifi yapılmadan önce de uzlaştıklarını gösteren belgeyle C. Savcısına başvurmaları olanaklıdır..

Uzlaşma teklifini reddetmiş olan tarafların daha sonra CMK'nun 253/9, maddesi uyarınca atanmış bir uzlaştırmacı olmaksızın bir araya gelmeleri mümkündür. Tarafların kendi aralarında anlaşmaları üzerine niteliğine uygun düştüğü ölçüde Uzlaşma Yönetmeliğinin ekinde yer alan Uzlaştırma Raporu örneğine uygun bir uzlaşma belgesi hazırlamaları gerekmektedir (Yön. M. 22). C. Savcısının taraflarla yüz yüze görüşmeden ve özgür iradeleriyle uzlaştıklarına kani olmadan uzlaşma belgesini onaylamaması gerekir. Ancak uzlaştırma sürecini idare ve takip eden, belirli nitelik ve yükümlülüklerle tabi bir uzlaştırmacı aracılığıyla gerçekleştirilen uzlaştırma işlemlerinde dahi tarafların iradelerinin sıhhatini sağlamanın zorluğu karşısında, aracısız gerçekleşecek bir anlaşmanın denetimi daha güç olacaktır. Bu durum da uzlaşmanın güçlü olan taraf veya üçüncü kişilerce veya mafya vb. örgütlerce baskı unsuru olarak kullanılmasına neden olabilecektir.

SONUÇ

Ceza Muhakemesi Hukukuna yapılan değişikliklerle giren “Uzlaşma” kurumu uygulanmasının eksiksiz ve tam sağlanması halinde dava ve duruşmaların enkısa zamanda sonuçlanmasına hizmet edecek ve soruşturma aşamasından, kovuşturma

aşamasına her olay geçmesini önleyerek mahkemelerde gözle görülür bir rahatlık sağlayacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar,

Türk Ceza ve ceza Usul Hukukunda Uzlaşma Kurumu

Mualla Buket SOYGÜT ARSLAN Ocak 2008 Galatasaray Üniversitesi Yayınları